

EL TEMPS
 Il·lustració per a *Le cocu magnifique*, de Fernand Crommelynck.

Amics, llibres... i Picasso

Per rebre el visitant, “Màscara”, un bust en terracota, obra de Gargallo, que ens presenta Picasso gairebé com un pirata de rondalla. Vet aquí el personatge omnipresent, de vegades excessiu però també (o sobretot) absolut i genial que centra aquesta mostra que acull el Centre Cultural Bancaixa, a València, i generada, de fet, amb nou llibres il·lustrats que formen part de la col·lecció de l’entitat. Però aquest Picasso absolut, absorbent i abassegador cedeix gentilmente el protagonisme als poetes, als editors, als amics, per mostrar que rere la seva enormitat creativa, impregnant la personalitat exorbitant, hi havia també una generositat potser no tan coneguda però igualment característica.

És aquesta generositat, precisament, el tret que destaca el comissari de la mostra, Juan Carrete, a l’hora de plantejar-la: les peces que s’exposen ara (i fins al 30 d’agost) a València són “llibres convertits en regal”, explica: ultra la seva rellevància artística, la contribució de Picasso significava augmentar automàticament el valor de qualsevol llibre, cosa prou important per als poetes, un ofici “tradicionalment condemnat a passar certes penúries financeres”. Hi ha més coses, però: hi ha les nou històries d’amistat

És una d’aquelles exposicions d’estiu que val ben la pena de veure. ‘Picasso. Llibres il·lustrats per als amics’ mostra nou llibres tocats pel geni picassià que il·lustren, al seu torn, nou històries apassionants.

que viuen imbricades en cadascun dels llibres d’art que obren pàgines a les àmplies sales d’exposició. I que resumirem succintament.

“La miraculosa llengua catalana”.

“I el vell faune fet home arribà a la ciutat. I la seva vida era vendre xufles, cacauets i tramussos. I perquè no li plaïen els menjars dels homes, comprava aglans i els devorava d’amagat. Ell tenia la idea fixa de la mort; ja havia après un xic la

miraculosa llengua catalana, mes no en sabia prou encara per morir-se d’enyorança”.

És una pàgina oberta de la narració *El capvespre del faune*, de Ramon Reventós, que es pot llegir des de la vitrina que la protegeix de ditades i que explica les aventures i desventures d’un vell faune: en constatar que tots els seus germans han desaparegut, vol morir de pena però n’és incapaç. Recorda aleshores els versos sentits temps enrere (“Si parléssiu català / Sabrieu què és enyorança”) i decideix viatjar fins al país de la llengua que l’ha de salvar, per aprendre-la i morir, finalment, de pena, mentre canta.

Picasso havia conegut els germans Reventós, Ramon (“Moni”) i Jacint (“Cinto”), a la Barcelona de la seva joventut. Isidre Reventós, el pare, poeta, arquitecte i crític teatral, era amfitrió de tertúlies literàries i artístiques que Picasso freqüentava (“on tot va començar”, definia ell mateix, passats els anys). Els tres joves coincidiren a les tertúlies d’Els Quatre Gats. I la seva amistat es va consolidar. I va durar tants anys com els ho va permetre la vida. Amb Jacint, metge reconegut, més. Perquè Ramon, que escrivia amb un humor i un estil que agradaven l’amic pintor (i en els quals hi ha especialistes que troben algunes imatges –faunes i centaures i flautistes i etcètera– d’on l’artista podria haver pouat després per a les seves obres), va morir el 1923.

Picasso explicava anys després al fill de Jacint Reventós com s’estimava el seu oncle, que no havia tingut “l’èxit que mereixia”: deia Picasso que durant la II Guerra Mundial, a París, se n’havia anat a la Biblioteca Nacional, i hi havia copiat a mà aquests dos contes de Reventós. I quan l’escultor Joan Rebull li va presentar Ferran Canyameres, exiliat des del 1939, i l’escriptor li va comentar la seva idea de publicar autors catalans des de París, Picasso li va suggerir que podia començar pels dos contes de Reventós. I, és clar, que ell mateix en faria les il·lustracions.

Així va néixer aquest bell exemplar publicat el 1947 que s’exposa ara a València. Al seu costat hi ha la traducció que, en vista de l’èxit, en van editar un any després, amb noves il·lustracions picassianes: canviant el burí per la punta seca, l’artista hi va fer figures més humanitzades i expressives i properes.

Surrealisme resistent. “El surrealisme és a l’ordre del dia i Desnos n’és el profeta”. Diuen que les paraules són d’André Breton, i hi queda ben descrita l’adscripció d’un altre dels poetes amics de Picasso que es fa present a la mostra en forma de llibre. “He viscut en aquests temps / i no obstant això vaig ser lliure”, deia Robert Desnos. Quan es va editar *Contrée*, el maig del 1944, feia tres mesos que l’autor havia estat detingut per la Gestapo arran de la seva participació a la resistència contra l’ocupació nazi. Desnos moria assassinat, el 8 de juny del 1945, al camp de concentració de Terezín. Sabent-ho, els versos del poemari que Picasso va il·lustrar amb fragments de *Figura asseguda vista alhora de cara i per darrere [Dora Maar]* encara esborronen més: “Vivants, ne craignez rien de moi, car je suis mort.”

Un altre llibre dels que no deixen indiferent és *Élegie d’Ihpétonga suivie de Masques de cendre*, del poeta surrealista Yvan Goll, que és el pseudònim de l’escriptor (“pel destí, jueu; per casualitat, nascut a França; pels segells, alemany”, va descriure ell mateix) Isaac Lang, el qual va dur, durant tota la seva vida i en paraules dels responsables de l’exposició, un “permanent combat pacifista”.

Lang es va exiliar als EUA el 1939, empès pels tristíssims esdeveniments que sotragaven Europa, i en va tornar el 1947. A París. Feia dos anys que li havien diagnosticat la leucèmia que, el 1950, havia d’acabar-li la vida. La malaltia i el llançament de la bomba atòmica sobre Hiroshima i Nagasaki van marcar llòbregament la seva producció darrera, que es va focalitzar en la desintegració de la terra i del seu cos. El llibre il·lustrat per Picasso amb les litografies *Les quatre cares del diable* s’insereix en el seguit d’iniciatives que amics de tota mena van dur a terme per ajudar l’escriptor malalt. Expliquen que setze poetes li van donar, literalment, la seva sang. Picasso hi va posar l’art i el nom. Res no va ser, malgrat tot, en va.

“Le cocu” i Déu. Quan era un jove aprenent al taller parisenc de Roger Lacourrière, Piero Crommelynk va veure com Picasso gravava directament sobre el coure, sense cap dibuix previ, i va trobar, en aquell gest agosarat –i en el resultat– la seva vocació. “Des d’aquell

Una obra per a ‘Sable mouvant’, de Pierre Reverdy.

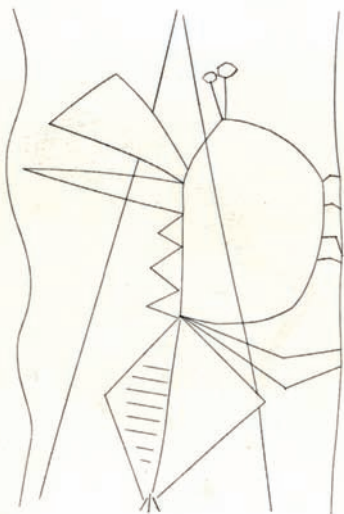
dia”, explicava ell mateix anys a venir, “jo havia entrat en el món del gravat com s’entra en religió”. En tot cas, i des que van obrir el seu taller de gravat i estampació, molt a prop d’on vivia l’artista amb Jacqueline Roque, la col·laboració entre Picasso i els germans Piero i Aldo Crommelynk va ser intensa: no només van produir més de 750 gravats picassians, sempre atents a l’alta exigència que cada peça reclamava, sinó que hi van bastir una igualment intensa amistat. I fruit de l’estima i del respecte mutus són la silueta de Piero recreada en un bon grapat d’obres picassianes (hi és el model masculí més representat) i l’interès de Picasso per il·lustrar el llibre *Le cocu*

magnifique, del pare dels gravadors, el dramaturg Fernand Crommelynk.

Un altre dels llibres té també voluntat d’homenatge: en aquest cas, al poeta Pierre Reverdy, a qui, en el temps en què es relacionava amb Apollinaire i Max Jacob i Louis Aragon, ja Picasso havia il·lustrat algun llibre. L’any 1926 Reverdy es va tancar per sempre més al monestir de Solesmes. El llibre *Sable mouvant*, editat el 1966, sis anys després de la seva mort com a monjo benedictí, és aquest homenatge pòstum dels seus amics.

La negritud i Gustau Gili. La descoberta europea de l’art africà té també el seu espai en forma de llibres. L’un,

EL TEMPS

A l'esquerra, esquemàtica obra picassiana en interrelació amb *Le corps perdu*, d'Aimé Césaire; a la dreta, una de les quatre cares del diable per al llibre d'Yvan Goll.

EL TEMPS

amb les estampes creades, des d'una completa interacció amb el text, per als textos d'Aimé Césaire, el poeta que va encunyar el concepte de "negritud" per fer front a l'assimilació que imposava el colonialisme: diuen que va impressionar de tal manera Breton en un viatge a Martinica que no va parar fins que Picasso va llegir els seus poemes. I d'aquí el llibre, *Corps perdu*. L'altre, *balzacs en*

bas de casse et picassos sans majuscules, escrit el 1957 per Michel Leiris, l'home que havia tingut la idea de la famosa "estrena" de l'obra picassiana *Le désir attrapé per la queue*, el 1944, que havia participat a l'expedició etnogràfica i lingüística Dakar-Djibuti que havia sotragat Europa el 1931, que es va implicar en la lluita contra el poder colonial a Algèria i que escrivia coses com aquesta: "Només

veig en l'ús literari de la paraula una manera d'afilar la consciència per viure plenament i intensament".

I el cercle es tanca amb la figura de Gustau Gili i Esteve (fill de Gustau Gili i Roig, l'iniciador de la nissaga d'editors i bibliòfils), que va reprendre la idea del pare d'editar una tauromàquia il·lustrada per Picasso. I que ho va aconseguir. I que des d'aleshores esdevingué amic de l'artista. Quan Picasso li va mostrar un dia el seu exercici d'escriptura automàtica d'homenatge a El Greco, Gili va saber que s'havia de publicar. I ho va fer. I ara en podem veure el resultat. I saber, de passada, que entre els llibres amb col·laboracions picassianes que Gili va fer veure la llum hi ha *Recordant el doctor Reventós* (del 1969) o *L'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau* (1971): l'amic Jacint Reventós hi havia treballat i havia ofert a Picasso la possibilitat de visitar-ne estances i pacients i cadàvers que van servir d'inspiració per a un bon grapat d'obres de l'època blava.

I és que, al capdavant, ja ho hem dit, l'exposició parla de llibres, però, sobretot, d'amistat.

Núria Cadenes

Trossos i mossos

Alfons Llorenç

Benissants

Dual és el nostre déu de la collita. Parent dels més antics bessons de les més velles mitologies, cada ésser humà vist per ell mateix. La simetria perfecta i la diferència absoluta, però complementària: blanc i negre, llum i obscuritat, roig i blau, esperit i matèria, cel i terra. Els sagrats bessons com Mitra i Varuna, Ròmul i Rem, Isis i Osiris, Apol·lo i Àrtemis, Càstor i Pòl·lux solen realitzar accions benèfiques i creadores. Hivern mort i estiu viu, forces cegues que volen el retorn primaveral de la vida i les que s'oposen, natura creada i natura creadora.

De totes aquestes cosmogonies són hereus Abdó i Senén, els sants de la Pedra valencians, els Nin i Non mallorquins i catalans, que es projectaren des del monestir d'Arles (Vallespir). La seua llegenda conta com un abat Arnulf va importar de Roma les relíquies d'aquests presumptes reis de Pèrsia, des de l'orient del dualisme mitraic cap a l'occident del maniqueisme càtar. Es tractava de protegir la terra dels *simiots*, uns monstres, com simis, que habitaven als boscos del Canigó, especialment queferosos i bascosos amb l'arribada de la calor, que podien provocar assoladores pedregades, ventades frondoses, massisses boirades, que justament a l'estació de la collita

EL TEMPS

Sant Nin i sant Non d'Arles.

podien destruir en un instant l'esforç de tot un any.

Allò fou oli en un cresol: els simiots, exorcitzats, neutralitzats. I cada 30 de juliol, d'Arles a Almoradí, passant per Sueca, la festa a la divinitat agrària de l'estiu (amb mitraics atributs d'espigues i raïms), un patronatge que l'ocupació botiflera i els sindicats franquistes van voler expatriar per imposar a la

pagesia un beat madrileny malfaener, que preferia la devoció a l'obligació de llaurar: "Dels esplets i dels sembrats/sou patrons molt excel·lents.../ essent tan prodigiosos,/ guardeu-nos de tempestats."

Periodista